

УДК 37.034:004.8

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-1\(1\)-454-467](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-1(1)-454-467)

Огірко Олег Васильович, доктор філософії, кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та педагогіки, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Гжицького, професор кафедри українознавства, Інститут Східної Європи, 79010, м. Львів, вул. Пекарська, 50, тел. (032) 239-26-46, <https://orcid.org/000-0001-7563-6992>

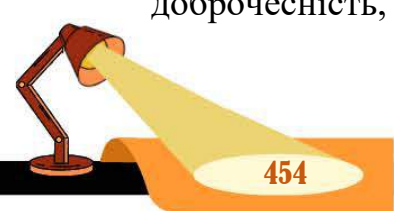
Огірко Ігор Васильович, доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних мультимедійних технологій, Українська академія друкарства, заслужений працівник Української академії друкарства, професор кафедри соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін, Прикарпатський інститут ім. М. Грушевського ПрАТ “ВНЗ МАУП”, 79000, м. Львів, вул. Під Голоском, 19, тел. (032) 242-23-40, <https://orcid.org/000-0003-1651-3612>

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ЕЛЕКТРОННОЇ ОСВІТИ І ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Анотація. У статті розглядаються морально-етичні принципи електронної освіти, які розкривають моральні орієнтири освіти, моральну складову освітнього процесу, опосередкованого сучасними інформаційно-комунікативними технологіями. Етика виступає важливою частиною електронної освіти, перед якою стоїть завдання підтримки моральних цінностей, ідеалів інформаційного суспільства. Підкреслюється, що сучасні організації потребують фахівців, які базують свою професійну діяльність на морально-етичних нормах та цінностях. Формування таких фахівців в умовах електронної освіти має свою специфіку. Етична інфраструктура електронної освіти являє собою сукупність засобів, використовуваних для регулювання неналежної та заохочення належної поведінки освітніх суб'єктів, що включені в електронні технології навчання.

Пропонуються наступні напрями надання електронній освіті морально-етичного змісту:

1) Навчання здобувачів освіти етики і формування у них моральних принципів через відповідні курси професійної етики; 2) Наявність у вищих навчальних закладах етичних декларацій у вигляді місії та етосу. Вони покликані пропагувати значимість етичного як елементу культури, академічну доброчесність, а також здійснювати етичне регулювання, спрямоване на

відповідальне використання академічних свобод; 3) Наявність морально-етичних кодексів, розроблених з урахуванням специфіки електронної освіти порівняно з традиційною.

Розглянуто проблеми використання штучного інтелекту в сучасній системі освіти, який сприяє прискоренні наукових досліджень. Вказано на основні морально-етичні принципи штучного інтелекту в наукових дослідженнях. Наголошено, що українські вищі навчальні заклади освіти повинні розробляти морально-етичні принципи і стандарти використання штучного інтелекту в наукових дослідженнях, враховуючи національні та міжнародні норми. Зазначено, що розвиток штучного інтелекту у вищих школах може стати своєрідним мостом між науковими досягненнями та морально-етичними цінностями.

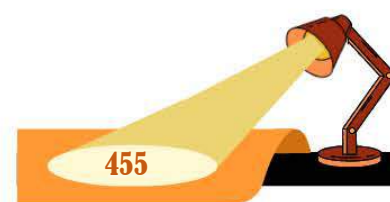
Ключові слова: електронна освіта, мораль, етика, інформаційна етика, професійна етика, етичний кодекс, академічна етика, етичні проблеми вищої освіти, етична інфраструктура, штучний інтелект.

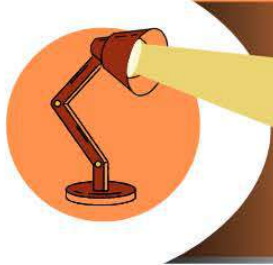
Ohirko Oleh Vasylyovych, Doctor of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy and Pedagogy, Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Professor of the Department of Ukrainian Studies at the Institute of Eastern Europe, 79010, Lviv, Str. Pekarska 50, tel. (032) 239-26-46, <https://orcid.org/000-0001-7563-6992>

Ohirko Ihor Vasylyovych, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor, Head of the Department of Information Multimedia Technologies, Ukrainian Academy of Printing, Professor of the Department of socio-humanitarian and fundamental disciplines of the Carpathian Institute named after M. Hrushevskyyi, 79000, Lviv, Str. Pid Holosko, 19, tel. (032) 242-23-40, <https://orcid.org/000-0003-1651-3612>

MORAL AND ETHICAL PRINCIPLES OF ELECTRONIC EDUCATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract. The article examines the moral and ethical principles of electronic education, which reveal the moral orientations of education, the moral component of the educational process mediated by modern information and communication technologies. Ethics is an important part of electronic education, which faces the task of supporting moral values and ideals of the information society. It is emphasized that modern organizations need specialists who base their professional activity on moral and ethical norms and values. The formation of such specialists in the conditions of electronic education has its own specificity. The ethical infrastructure of electronic education is a set of tools used to regulate inappropriate and encourage appropriate behavior of educational subjects included in electronic learning technologies.

The following areas of providing moral and ethical content to electronic education are proposed:

1) Education of ethics education students and the formation of moral principles in them through appropriate professional ethics courses; 2) Availability of ethical declarations in the form of mission and ethos in higher educational institutions. They are called to promote the importance of ethics as an element of culture, academic integrity, as well as to carry out ethical regulation aimed at the responsible use of academic freedoms; 3) The presence of moral and ethical codes developed taking into account the specifics of electronic education compared to traditional education.

The problems of using artificial intelligence in a modern education system, which contributes to the acceleration of scientific research, are considered. The basic moral and ethical principles of artificial intelligence in scientific research are indicated. It is emphasized that Ukrainian higher education institutions should develop moral and ethical principles and standards for the use of artificial intelligence in scientific research, taking into account national and international norms. It is noted that the development of artificial intelligence in higher education can be a kind of bridge between scientific achievements and moral and ethical values.

Keywords: electronic education, morality, ethics, information ethics, professional ethics, code of ethics, academic ethics, ethical problems of higher education, ethical infrastructure, artificial intelligence.

Постановка проблеми. Електронна освіта в сьогоденні – це вимога часу, бо вона служить використанню інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для доставки освітніх ресурсів та послуг. Вона може включати онлайн-курси, змішане навчання та мобільне навчання. Електронна освіта може бути використана для представлення різноманітних навчальних матеріалів, включаючи: електронні курси, які можуть бути використані у різноманітних форматах, включаючи тексти, зображення, відео та аудіо; змішане навчання, яке поєднує онлайн- та очне навчання. Це може використовуватись для створення більш гнучкого та персоналізованого навчального досвіду; мобільного навчання як використання мобільних пристроїв, таких як смартфони та планшети, для доступу до освітніх ресурсів. Це дозволяє здобувачам вищої освіти навчатися будь-де та будь-коли. Головними перевагами електронної освіти є: доступність, бо вона може бути більш економічною, ніж традиційна освіта; гнучкість, бо електронна освіта дозволяє студентам навчатися у власному темпі та в зручний для них час; персоналізація.

Теперішніми викликами електронної освіти є: доступ до технологій; якість курсів; підтримка здобувачів вищої освіти; цифрова грамотність.

Незважаючи на ці виклики, електронна освіта є потужним інструментом, який може покращити доступ до освіти та якість навчання студентів у всьому світі.

Штучний інтелект (ШІ), або Artificial intelligence (AI) широко використовується як інструмент в наукових дослідженнях. Він є галуззю комп'ютерних наук, який прагне створити машини, які можуть імітувати людський інтелект. Це динамічний та швидко розвинутий напрям, який має безліч застосувань у реальному світі. З допомогою штучного інтелекту можна: автоматизувати завдання, які зазвичай виконуються людьми; прогнозувати майбутні події; розпізнавати образи, мови та інше; керувати роботами, які можуть виконувати неймовірні завдання в складних або небезпечних для життя середовищах; революціонізувати багато галузей науки і зробити наше життя кращим; допомогти вирішити деякі з найактуальніших проблем світу, таких як зміна клімату, бідність і хвороби; зробити наше життя більш зручним і комфортним; допомогти нам краще зрозуміти себе і світ навколо нас. Проте, на жаль, використання ШІ може призвести до дискримінації певних груп людей та до можливих зловживань, наприклад, для створення автономної зброї або для поширення дезінформації. Важливо знати про потенційні ризики ШІ та вжити заходів для їхнього пом'якшення. Слід теж переконатися, що ШІ розробляється та використовується відповідально та етично.

За висловом Блаженнішого Святослава Шевчука: “Штучний інтелект може все: писати замість когось, думати, але тільки не може любити!”. Звичайно, що ШІ теж не може вірити, надіятись, співчувати, прощати, бути справедливим, стриманим, мужнім, мудрим (справжня мудрість від Бога), щедрим, милосердним, лагідним, делікатним, ввічливим. Це може тільки людина!

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 2021 р. міжнародна організація ЮНЕСКО (UNESCO) опрацювала стандарт етики штучного інтелекту, який прийняли 193 держави – члени цієї організації. Основою цього стандарту є: захист прав, свобод і гідності людини; життя в мирі, справедливості; забезпечення різноманітності та інклюзивності; процвітання навколишнього середовища та екосистеми.

Проблеми електронної освіти та штучного інтелекту розглянуті в працях відомих вчених, серед яких: Р. Бердо [1], Ю. Безрученков [2], Н. Бостром [3], Л. Хижняк [6] та інші.

Мета статті – виявити фактори актуалізації і напрямки етизації електронної освіти. Реалізуючи цю мету, перш за все зазначимо, що електронна освіта – це передача знань і управління процесом навчання за допомогою нових інформаційних і телекомунікаційних технологій. В процесі електронного навчання використовуються інтерактивні електронні засоби доставки інформації, переважно Інтернет. Завдяки електронному навчанню

здобувачі вищої освіти можуть отримувати знання в будь-якому місці і в будь-який час; самостійно працювати з навчальними матеріалами на комп'ютері, планшеті, телефоні; отримувати консультації, поради, оцінки викладачів в режимі онлайн; віддалено взаємодіяти з викладачами і між собою за допомогою чатів, форумів і вебінарів тощо. Актуальними є теж проблеми морально-етичного використання штучного інтелекту на добро і щастя людей, остерігаючись зла.

Виклад основного матеріалу. Електронна освіта, як і будь-яка інша форма навчання, має ґрунтуватися на чітких морально-етичних принципах. Ці принципи повинні забезпечувати справедливість, чесність, доступність, безпечність та повагу до всіх учасників освітнього процесу.

До головних принципів такої освіти належить:

1. Доступність, тобто навчальні матеріали та платформи повинні бути доступними для всіх, незалежно від їхнього походження, фізичних можливостей чи соціально-економічного статусу. Потрібно вживати заходів для подолання цифрової нерівності та забезпечення того, щоб всі мали можливість отримати доступ до якісної електронної освіти.

2. Рівність, а саме, всі учасники освітнього процесу повинні мати рівні можливості та ставитися до них з повагою. Неприпустима будь-яка дискримінація за ознакою раси, етнічної приналежності, статі, релігії, неповносправності чи будь-яких інших ознак.

3. Чесність та академічна доброчесність, тобто усі учасники освітнього процесу повинні бути чесними та доброчесними у своїй навчальній діяльності. Плагіат та інші форми обману неприпустимі.

4. Безпека та конфіденційність, яка ґрунтується на тому, що особисті дані учасників освітнього процесу повинні бути захищені. Потрібно вживати заходів для запобігання кібербулінгу та інших форм онлайн-жорстокості.

5. Якість та відповідність, тобто навчальні матеріали та платформи повинні бути якісними та відповідати актуальним освітнім стандартам. Потрібно забезпечити належні умови, щоб електронна освіта давала здобувачам вищої освіти знання та навички, необхідні для успішного життя та праці.

6. Відповідальність, що полягає у тому, щоб всі учасники освітнього процесу повинні нести відповідальність за свої дії. Важливо використовувати електронні освітні ресурси відповідально та етично.

7. Повага до інтелектуальної власності, тобто навчальні матеріали та інші ресурси повинні використовуватися з дотриманням авторських прав та інших прав інтелектуальної власності.

8. Інклюзивність, а саме: навчальні матеріали та платформи повинні бути інклюзивними та доступними для людей з різними потребами. Потрібно вживати заходів для того, щоб всі могли брати участь у електронному навчанні на рівних.

9. Свобода слова та вираження думки, яка реалізується в тій мірі, що учасники освітнього процесу повинні мати свободу слова та вираження думки. Важливо створити атмосферу, де всі почуваються комфортно, щоб ділитися своїми думками та ідеями.

10. Прозорість, що здійснюється у такій формі, що усі аспекти електронної освіти повинні бути відкритими та зрозумілими для всіх учасників. Потрібно чітко окреслити цілі, методи та результати навчання.

Дотримання цих принципів допоможе створити справедливу, чесну та доступну систему електронної освіти, яка буде відповідати потребам всіх учасників. Важливо зазначити, що це лише загальні принципи, а їх конкретне застосування може змінюватися залежно від контексту. Окрім вищезазначених принципів, важливо також враховувати етичні аспекти використання штучного інтелекту та інших нових технологій в електронній освіті. Наприклад, важливо забезпечити, щоб ці технології використовувалися етично та відповідально, не завдаючи шкоди користувачам та не порушуючи їхніх прав.

Штучний інтелект (ШІ) також має значний вплив на наше життя і з його розвитком виникають нові етичні питання. Важливо встановити чіткі морально-етичні принципи, щоб ШІ використовувався на благо людства та не шкодив користувачам.

Ключовими морально-етичними принципами в даному випадку є:

1. Благо людини, тобто ШІ має використовуватися на добро людини та не завдавати шкоди нашим ближнім. Потрібно вживати заходів для того, щоб ШІ не використовувався для створення зброї або інших інструментів, які можуть зашкодити людям.

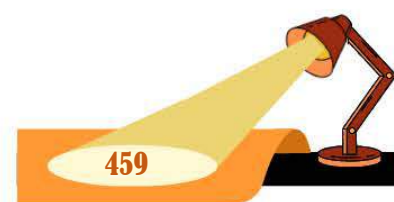
2. Справедливість та недискримінація, бо ШІ має використовуватися справедливо та недискримінаційно. Неприпустима будь-яка дискримінація за ознакою раси, етнічної приналежності, статі, релігії, інвалідності чи будь-яких інших ознак.

3. Прозорість та відповідальність, а саме: розробка та використання ШІ повинні бути прозорими та відповідальними. Люди повинні мати можливість розуміти, як працює ШІ, та знати, хто несе відповідальність за його дії.

4. Повага до приватності та конфіденційності, тобто ШІ не повинен використовуватися для порушення приватності та конфіденційності людей. Потрібно вживати заходів для того, щоб дані, які використовуються ШІ, були знеособлені та захищені.

5. Безпека та надійність, а саме: ШІ має бути безпечним та надійним. Потрібно вживати заходів для того, щоб ШІ не вийшов з-під контролю та не завдав шкоди користувачам.

6. Контроль та автономія, тобто користувачі повинні мати контроль над ШІ та зберігати свою автономію. ШІ не повинен замінювати людей або приймати рішення за них без їхнього дозволу.

7. Співпраця та солідарність, яка полягає в тому, що розробка та використання ШІ повинні ґрунтуватися на повній співпраці та солідарності. Важливо, щоб всі люди мали можливість брати участь у розробці та використанні ШІ та отримувати від нього користь.

8. Етична відповідальність розробників ШІ, які мають нести морально-етичну відповідальність за свої дії. Вони повинні усвідомлювати можливі морально-етичні наслідки своїх розробок та вживати заходів для їх мінімізації.

9. Громадський контроль, який полягає в тому, що суспільство повинна мати можливість контролювати розробку та використання ШІ. Важливо, щоб люди могли брати участь у прийнятті рішень щодо ШІ та впливати на його розвиток.

10. Міжнародне співробітництво, яке є необхідним для того, щоб ШІ використовувався на благо людства. Важливо, щоб країни світу співпрацювали одна з одною, розробляли та прийняли спільні етичні принципи використання ШІ. Дотримання цих принципів допоможе у тому, що ШІ використовуватиметься етично та відповідально, на благо людства.

Важливо зазначити, що це лише загальні принципи, і їх конкретне застосування може варіюватися залежно від контексту.

Штучний інтелект – це здатність машин виконувати завдання, які зазвичай вимагають людського інтелекту, такі як візуальне сприйняття, розпізнавання мови, прийняття рішень і мовний переклад.

Існування штучного інтелекту більше не є предметом з галузі фантастики, а є цілковито реальним явищем в нашому житті завдяки покращенню комп'ютерного устаткування та поглибленню знань у сфері нейронних мереж. Як стверджують науковці, використання технологій ШІ здатне покращити людське існування у всіх його аспектах [1-3]. Проте, виникає природне запитання, чи не може штучний інтелект створити смертельної загрози для всього світу? Історія людства знає чимало випадків, коли деякі вчені, які були одержимі своїми винаходами, не замислювались над наслідками та впливом на навколишнє середовище чи суспільство своїх результатів, вважаючи власні дії суто науковими чи технічними. Насправді важливо усвідомлювати соціальну та моральну відповідальність у своїй роботі, до чого й закликає етика і мораль. Відносно встановлення етичних норм для функціонування систем штучного інтелекту, приходиться стверджувати, що цей процес є досить важким і тривалим, саме через складність структури людських цінностей, їх багатозначність, абстрактність та унікальність. Для прикладу розглянемо країни Західної Європи. Як і більшість високорозвинених країн вони мають наміри впровадити штучний інтелект, як в приватний, так і в державний сектор, щоб збільшити економічну продуктивність, що зберігало б сталий розвиток, але одночасно існує недовіра до цих інновацій через низку нещасних випадків, пов'язаних з технологіями

ШІ, що траплялися за останні декілька років. Тож, очевидно, що будь-який винахід має підлягати нормативному регулюванню для створення безпечних умов й мінімізації негативних наслідків користування відповідними технологіями.

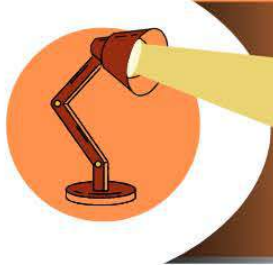
У 2018 році Європейська комісія зібрала експертну групу високого рівня з ШІ (AI HLEG), яка опублікувала Керівництво з етики для ШІ, що заслуговує довіри (Ethic Guidelines for Trustworthy AI). Цей документ затверджує основні принципи “надійного ШІ” та можливі методи реалізації всіх положень [4, 7, 8].

Основними ознаками системи штучного інтелекту, що заслуговує довіри, є її орієнтованість на людей (human-centric AI), а також наявність трьох компонентів, яких слід дотримуватися протягом усього життєвого циклу системи: 1. Законність, тобто відповідність всім чинним законам і правилам; 2. Етичність, тобто забезпечення дотримання етичних принципів і цінностей; 3. Надійність як з технічної, так і з соціальної точки зору, оскільки, навіть маючи добрі наміри, системи штучного інтелекту можуть завдати ненавмисної шкоди [4].

В запропонованому документі експертна група окремо виділила чотири етичних принципи, як: повага до прав і свобод людини, запобігання насиллю, справедливість та зрозумілість алгоритмів “надійного ШІ”, що засновані на фундаментальних правах поваги до демократії, закону та людини. Для формування довіри до ШІ існують технічні методи, що полягають у подальшому розвитку інженерних систем, які мають обов’язково спиратися на нормативно-правову базу, що є складником нетехнічних методів реалізації “надійного ШІ”. Усі етичні принципи, що були зазначені вище, транслюються в конкретні вимоги для досягнення “безпечного ШІ”. Вони включають такі системні, індивідуальні та суспільні аспекти, як людський нагляд, відстеження алгоритмів, прозорість коду, технічна надійність та безпека, стійкість до атак, наявність запасного плану, конфіденційність, повага до особистих даних, уникнення несправедливої упередженості, соціальний та екологічний добробут, тобто гармонійне впровадження технологій у суспільні рамки моралі [4].

У наші дні все популярнішим стає етичне регулювання соціальної поведінки. Так, у бізнесі набули поширення ділові (корпоративні) кодекси, що містять набір приписів, розроблених у бізнес-структурах і для бізнес-структур. Хоча ефективність етичних кодексів піддається сумніву, вони стали елементом корпоративної культури в різних сферах суспільного життя, у тому числі в галузі науки і вищої освіти (академічна етика). Роль етичного чинника в освіті розкриває така теза: “Принципи академічної етики включають наукову сумлінність, неприпустимість плагіату та інших форм обману, дотримання правил оцінки знань і наукових досягнень студентів. Порушення зазначених вимог підриває довіру до вищої школи і позбавляє її можливості ефективно

виконувати свою місію. Країни, які допустили ерозію етичних стандартів у вищій школі, не здатні ефективно нарощувати людський капітал, генерувати інновації і в результаті втрачають міжнародну конкурентоспроможність” [6, С. 3].

Сьогодні поширюється ідея про те, що процес виховання в межах освітньої системи повинен базуватися не на ідеологічних, а на універсальних морально-етичних принципах. Визнається, що освіта, у тому числі вища, повинна включати в себе навчання етики, яку, на жаль, за останні 5 років поступово вилучають з навчальних програм вищих шкіл. Найбільш успішною є підготовка гармонійно розвиненої особистості при поєднанні освіти і виховання. Проблеми етики в освіті актуалізуються також у зв'язку з усвідомленням соціальної небезпеки корупції у вищій школі. Дослідники концентрують увагу на вивченні таких аспектів проблем академічної етики: фактори неетичної поведінки в академічному середовищі; форми академічних порушень; шляхи формування академічної етики в системі вищої освіти [8].

На жаль, етика як атрибут електронної освіти, все ще не стала предметом розгорнутих наукових досліджень. Людство накопичило чималий досвід знань з етики, як науки про мораль: існують моральні кодекси, педагогічні, медичні, професійні, корпоративні тощо. В умовах електронної (або змішаної) освіти ці кодекси мають включати додатковий контент і принципи відповідно до специфіки технологій електронного навчання та їхнього ціннісного підґрунтя.

Електронна освіта змінює не тільки методи, засоби і зміст навчання, що зумовлено зміною схеми взаємодії та дистанційній віддаленістю один від одного суб'єктів освітнього процесу. В межах електронної освіти трансформується також взаємодія в системі: “студенти – викладачі”, що актуалізує етичний компонент у відносинах між ними з метою запобігання конфліктів і прогнозованості їх поведінки. Наразі відбувається переосмислення ролі інформаційно-комунікативних технологій у вищій освіті. Еволюцію підходів до електронного навчання трактують по-різному: електронне навчання розглядається як поліпшена форма дистанційного навчання; електронне навчання як альтернатива традиційному очному навчання; перехід від використання технологій електронного навчання до електронної освіти [8]. Етика електронної освіти – це моральні орієнтири, моральна складова освітнього процесу, опосередкованого сучасними інформаційно-комунікативними технологіями, це сукупність норм, правил, принципів, ідеалів, що визначають поведінку суб'єктів, що включені до електронних технологій навчання. В умовах електронної освіти актуалізується такий різновид академічної етики, як інформаційна етика.

З впровадженням у вищій школі технологій електронного навчання значно поширилася практика плагіату, який трактується як інформаційно-етична ситуація, при якій фіксується неетичне використання чужої інформації. Виділимо напрямки етизації електронної освіти, які наразі, на наш погляд,

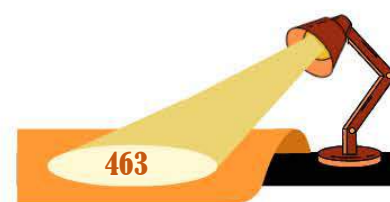

найбільш проблематичні: навчання етики через відповідні лекційні курси; практичні заняття з курсу “Професійна етика”. Кожному роду людської діяльності відповідають певні види професійної етики. Аналіз видів професійної етики свідчить про різноманіття, різнобічність моральних відносин. Для кожної професії велике значення мають ті чи інші професійні моральні норми, тобто правила, зразки поведінки в професійній сфері, внутрішня саморегуляція особистісної поведінки на основі етичних ідеалів. До основних видів професійної етики відносять лікарську етику, біоетику, педагогічну етику, етику вченого, актора, художника, підприємця, інженера і т.ін. Професійні етичні кодекси склалися на рубежі ХІХ-ХХ ст. Професійна етика систематизує професійні норми. Засобами електронної освіти проводиться підготовка фахівців численних професій, яким для успішної професійної діяльності, окрім професійних компетентностей, знадобляться й компетентності у сфері професійної моралі.

Отже, публікація Керівництва з етики для ШІ, що заслуговує довіри, хоч не є остаточною, але однозначно важливий крок для країн Європи на шляху врегулювання штучного інтелекту для запобігання якомога більшої кількості негативних наслідків при отриманні максимальних переваг використання новітніх технологій. У будь-якому випадку, як наголошує професор Оксфорду Нік Бостром: тільки від нас залежить, до кращого чи гіршого призведе поява розумних машин [3].

ЮНЕСКО розробила Методологію оцінки готовності (RAM), ключовий інструмент реалізації Рекомендації з етики ШІ. У відомих університетах Західної Європи наявні етичні декларації у вигляді місії та етосу. Вони пропагують значимість етичного як елементу культури, академічну чесність, а також здійснюють етичне регулювання, спрямоване на використання академічних свобод. Науковцями визначені предметні області етики зовнішніх і внутрішніх відносин викладачів вищого навчального закладу. Виділяються чотири таких області: перша – викладачі та навчальний предмет, друга – викладачі і студенти, третя – взаємодія викладачів з колегами по роботі, четверта – викладачі і наукова етика. Варте уваги припущення, що на кожному рівні можуть виникнути свої етичні проблеми [6].

Говорячи про призначення етичних кодексів сучасних організацій, науковці найчастіше акцентують увагу на таких моментах: 1. Кодекс повинен бути регулятивним, цілеспрямованим; 2. Кодекс покликаний захищати суспільні інтереси та інтереси тих, кого дана організація або професія обслуговує; 3. Кодекс не повинен бути засобом самообслуговування даної організації або професії, засобом самозахисту від суспільства і громадського контролю; 4. Вимоги кодексу повинні бути чітко сформульовані, визначені вказівкою на можливі спокуси, заборони і вузькі ситуації, які є типовими для даної сфери діяльності або професії [6].

Вважається, що неефективним є кодекс, що містить неконкретні, декларативні вимоги. Кодекс має вироблятися з урахуванням всього досвіду практичної діяльності в тій чи іншій сфері; базуватися на певних принципах, що відображають зміст і сутність конкретної професійної діяльності; бути багатофункціональним, забезпечувати можливість конструктивного вирішення конфліктів, не суперечити найбільш загальним позитивним елементам суспільної моралі; бути доступним для засвоєння і виконання.

Науковці зазначають, що на даний час до традиційних етичних цінностей університетської моделі Гумбольдта (пошук істини і передача знання, академічні свободи) сьогодні додаються нові етичні цінності, серед яких права людини, тварин (що особливо актуально для біологічних, медичних та ін. факультетів), а також захист навколишнього середовища. Втілення і підтримка цих цінностей у професійній діяльності вимагає відповідних управлінських рішень, одним з яких є розробка і провадження в академічних спільнотах етичних (корпоративних) кодексів. Серед заходів, спрямованих на формування “культури доброчесності” в сучасній вищій освіті, дослідники особливо відзначають розробку етичних кодексів [6].

Ці кодекси звертаються до всіх і кожного, а оскільки мораль спирається на добровільність виконання своїх приписів, то за відсутності механізму морального контролю виконання вимог кодексів стає проблематичним. Етика електронної освіти може стикнутися з певними підводними каменями. Наприклад, не обов'язковість професійної совісті, адже ніхто не має формального права вимагати від викладачів або студентів, щоб вони були моральними. Крім того, моральна позиція особистості як суб'єкта електронної освіти, може бути нерозвиненою. Її відстоювання часто вимагає відповідальності, мужності, сміливості, ініціативності, готовності йти на ризик тощо. Уявлення про етику електронної освіти тільки складаються, однак важливою є відповідальність викладачів (студентів), коли вони по-справжньому стають морально-етичними суб'єктами.

Мораль і етика взаємопов'язані. Етика – це наука, яка досліджує суть, історію моралі та її прояви у різноманітних сферах життя і діяльності людини. Етика – наука про моральні норми та цінності у людських взаєминах. Етика є навчання про мораль. Мораль є предметом етики. Етика раціонально осмислює, розвиває і формалізує деякі інтуїтивно очевидні для нас істини про моральні цінності, додаючи до інтуїтивних припущень статус науково обґрунтованих положень. Проблеми етики, тобто проблеми добра і зла, щастя, сенсу життя, практичної поведінки органічно пов'язані із світоглядом людини, із сферою свободи її волі, вони не жорстко визначені зовнішньою чи внутрішньою природою. У моральному виборі важлива оцінка, проведена з визначених світоглядних позицій. Мораль – норми і правила життя людини з погляду добра і зла. Мораль – система поглядів, норм, цінностей, що регулюють життєвий шлях і повсякденну поведінку людини [5, С. 80].

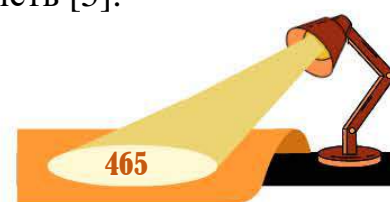

Мораль – система норм і принципів, які виникають із потреби узгодження інтересів індивідів один з одним і суспільством (класом, соціальною групою, державою), спрямовані на регулювання поведінки людей відповідно до понять добра і зла та підтримуються особистими переконаннями, традиціями, вихованням, силою громадської думки.

Мораль має історичний характер, але за всіх часів критерієм моральних норм виступають категорії добра, зла, чесності, порядності, совісті. Вона охоплює майже всі сфери життя – економіку, політику, право та ін. За допомогою моралі узгоджується поведінка особи з інтересами суспільства, долаються суперечності між ними, регулюється міжособистісне спілкування.

Мораль – більше, ніж сукупність фактів, яка підлягає узагальненню. Мораль – не просто те, що є. Вона скоріше те, що повинно бути. Мораль – це сукупність норм поведінки, спілкування, взаємостосунків. Мораль подає орієнтири, які вказують шлях людського удосконалення, це певна форма свідомості, а моральність є втіленням принципів моралі у реальній поведінці людей та стосунків між ними. Мораль – це спосіб думання, вибору, любові, діяння, що спричинює перехід людини від того, ким вона є, до того, ким має стати – досконалою. Мораль розвивається на основі відкриття, пізнання, осмислення об'єктивно існуючих норм та обов'язків, заснованих на безвідносних цінностях та гідності людини [5, С. 153].

Головним моральним кодексом, який визначає поведінку людей, був, є та залишається актуальним і сьогодні, універсальний моральний закон людства: Десять Заповідей Божих – Декалог, який регулює поведінку людей щодо Творця, а також щодо інших людей та самого себе, тобто пошана: батьків і старших, власного і чужого життя; своєї і чужої чистоти (цнотливості) та власності; доброго імені, честі, гідності і слави та стоїть на сторожі наших почувань і бажань. Етика наголошує також на дотримувannya у житті благородних, добродесних людей кардинальних чеснот таких як: мудрість, мужність, справедливість і стриманість. Вона теж закликає зберігати у житті надприродні чесноти, а саме: віру, надію і любов. Слід звернути особливу увагу на те, що правдива моральність буде лише тоді, коли в людини належно сформована совість. Совість – надприродний голос в душі людини, який закликає чинити добро і остерігатися зла. Совість є внутрішнім духовним осмисленням людиною цілісності своєї життєвої реалізації під кутом зору її принципової моральної оцінки. Реальна людська совість є не лише наглядачем при моральному законі, а й автономною духовною інстанцією, що виходить із власних підстав. Вона дає змогу людині тверезо оцінювати реальні умови виконання норм моралі в тій чи іншій конкретній ситуації і разом із тим – усвідомлювати власні неповторні моральні зобов'язання, що надбудовуються над “етикою закону”, етикою загальних норм моральності, а в критичних випадках змушують і до того, щоб заходити з нею в суперечність [5].

Із впровадженням електронних технологій навчання у вищій школі через етичне регулювання діяльності академічних спільнот зазнає змін, бо починається процес актуалізації етики електронної освіти. Етика представлена не в повчальних текстах, а в етичних кодексах вищих навчальних закладів. Сама освіта (в тому числі електронна) може трактуватися як моральне вдосконалення. Етизація електронної освіти передбачає такі основні моменти: 1) засвоєння певних етичних норм завдяки освоєнню курсів професійної етики; 2) наявність у вищих навчальних закладах етичних декларацій у вигляді місії та етосу. Вони покликані пропагувати значимість етичного як елемента культури, академічну доброчесність, а також здійснювати етичне регулювання, спрямоване на використання академічних свобод; 3) наявність етичних кодексів, розроблених з урахуванням специфіки електронної освіти порівняно з традиційною [6]. Етичне регулювання діяльності академічних спільнот здійснюється з допомогою етичних кодексів, комісій з етики, центрів з вивчення прикладної етики. Наразі етичні вимоги до академічної спільноти включені до документів щодо розвитку вищої освіти, які прийняті на міжнародному рівні. Подальше вивчення етики електронної освіти і проблем, що виникають при її впровадженні, є перспективним напрямом розвитку сучасної вищої освіти.

Висновки. Отже, електронна освіта та штучний інтелект є могутніми інструментами, які мають значний вплив на систему навчання і виховання в українських закладах вищої освіти. Їх розвиток створює нові можливості для здобувачів вищої освіти, прискорюючи відкриття нових знань на межі різних наук, процеси моделювання та аналізу даних. Важливо, щоб використання електронної освіти та штучного інтелекту було пов'язане з морально-етичними принципами, які скеровуватимуть ці сучасні напрями української вищої освіти в русло добробуту і щастя людства.

Література:

1. Бердо Р.С., Расюн В.Л., Величко В.А. Штучний інтелект та його вплив на етичні аспекти наукових досліджень в українських закладах освіти / Р.С. Бердо, В.Л. Расюн, В.А. Величко // Академічні Візії, 22. – К., 2023. – 10 с.
2. Безрученков Ю. Електронна освіта: реалізація в Україні / Ю. Безрученков // Молодь і ринок. № 4/190. – Дрогобич, 2021. – С.67–71.
3. Бостром Н. Суперінтелект: стратегії і небезпеки розвитку розумних машин: пер. з англ. / Нік Бостром; пер. А. Ящук; кер. проекту Г. Харук-Бачуро; наук. ред. Т. Манжос. – К.: Наш Формат, 2020. – 406 с.
4. Клименко Д.А. Керівництво з етики для ШІ, що заслуговує довіри / Д.А. Клименко. Режим доступу: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/0f8ed3e2-f1c0-45ae-b930-422da6859436/content>
5. Огірко О.В. Християнська етика для всіх: Словник християнсько-етичних термінів / О.В. Огірко. – Львів – Черкаси: ЛНУВМБТ ім. С.З. Ґжицького, 2016. – 273 с.

6.Хижняк Л.М. Етика як атрибут електронної освіти / Л.М. Хижняк // Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. Випуск 37 (222). – Харків, 2016. – С. 222-226.

7.Ethics guidelines for a trustworthy AI. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

8.UNESCO. Режим доступу: <https://on.unesco.org/48XkvEO>

References:

1.Berdo, R.S., Rasiun, V.L., & Velychko, V.A. (2023). Shtuchnyi intelekt ta yoho vplyv na etychni aspekty naukovykh doslidzhen v ukrainskykh zakladakh osvity [*Artificial intelligence and its impact on the ethical aspects of scientific research in Ukrainian education institutions*]. Akademichni Vizii, 22. K. [in Ukrainian].

2.Bezruchenkov, Yu. (2021). Elektronna osvita: realizatsiia v Ukraini. [*Electronic education: implementation in Ukraine*]. Molod i rynek. № 4/190. Drohobych. [in Ukrainian].

3.Bostrom, N. (2020). Superintelegt: stratehii i nebezpeky rozvytku rozumnykh mashyn. [*Super Intellivation: Strategies and Danger Development of Smart Machines*]. K.: Nash Format. [in Ukrainian].

4.Klymenko, D.A. Kerivnytstvo z etyky dlia ShI, shcho zasluhovuie doviry. [*Ethics Guide to AI, which deserves trust*]. Rezhym dostupu: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/0f8ed3e2-f1c0-45ae-b930-422da6859436/content> [in Ukrainian].

5.Ohirko, O.V. (2016). Khrystyianska etyka dlia vsikh: Slovnyk khrystyiansko-etychnykh terminiv. [*Christian Ethics for All: Dictionary of Christian-Ethical Terms*]. Lviv-Cherkasy [in Ukrainian].

6.Khyzhniak, L.M. (2016). Etyka yak atrybut elektronnoi osvity. [*Ethics as an attribute of electronic education*]. Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody. Vypusk 37 (222). Kharkiv. [in Ukrainian].

7.Ethics guidelines for a trustworthy AI. Rezhym dostupu: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai> [in English].

8.UNESCO. Rezhym dostupu: <https://on.unesco.org/48XkvEO> [in English].

